

DARIUSZ MAKIŁŁA

 <http://orcid.org/0000-0003-0775-4617>

Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie

Dlaczego niepodległa? Polska i Polacy 1914—1922 Szkiec prawno-ustrojowy

Przyjęcie za datę odzyskania przez Polskę niepodległości dnia 11 listopada 1918 r. jest w zasadzie przede wszystkim symboliczne. W dniu tym zbiegły się bowiem dwa wydarzenia. O 11.00 weszło w życie podpisane przez Niemców w wagonie kolejowym w lesie Compiegne o 5.20 zawieszenie broni w wojnie światowej, rozpoczętej 28 lipca 1914 r. Z kolei przybyłego do Warszawy dzień wcześniej — 10 listopada, specjalnym pociągiem z Berlina, zwolnionego przez rząd niemiecki z internowania, brygadiera Józefa Piłsudskiego¹ zabrał z dworca książę Zdzisław Lubomirski na śniadanie do swojego dworku na Frascati w celu poinformowania go o sytuacji w kraju². Piłsudski chciał początkowo wyjechać jak najszybciej do Lublina, w którym ukonstytuował się 7 listopada 1918 r. Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej³. Miał nadzieję bowiem, że tam, w przeciwieństwie do niejasnej sytuacji w Warszawie, znajdzie lepsze oparcie dla swoich działań. Po kolejnych spotkaniach z głośnymi kontaktami z nim politykami polskimi, ale zwłaszcza po spotkaniu z Radą Żołnierską wojsk niemieckich stacjonujących w Warszawie, w obliczu sytuacji grożącej starciem z nimi (tym

¹ W. Lipiński: *Zwolnienie Józefa Piłsudskiego z Magdeburga według relacji hr. Harry Kesslera*. „Niepodległość” 1983, T. 18, z. 1, 1938, s. 465—469; P. van Gülpén: *Moje spotkanie z Piłsudskim*. „Niepodległość” 1936, T. 14, s. 444—445.

² B. Hutten-Czapski: *Sechzig Jahre Politik und Gesellschaft*. Bd. 2. Berlin 1936, s. 520—521; M. Lubomirska: *Pamiętnik księżnej Marii Zdzisławowej Lubomirskiej 1914—1918*. Poznań 1997, s. 706—707.

³ I. Daszyński: *Pamiętniki*. T. 2. Kraków 1926, s. 321—327.

bardziej, że rozpoczęło się rozbrajanie Niemców⁴), pozostał w Warszawie. Nie mając na razie żadnych prawnych podstaw, ale opierając się na swoim autorytecie — na co Niemcy liczyli, że będzie respektowany⁵ — Piłsudski nad ranem 11 listopada (prawie w tym samym czasie co rozejm w Compiègne) podpisał umowę o opuszczeniu przez Niemców Warszawy oraz pozostawieniu przez nich broni, materiału wojennego i taboru kolejowego na miejscu, w zamian za umożliwienie im jak najszybszej ewakuacji do Niemiec⁶. Tym samym — przyznawał później sam Piłsudski — „ja chciałem uciec z Warszawy, w której — co dla przebiegu późniejszych wydarzeń miało tak istotne znaczenie — zatrzymał mnie nie kto inny jak Soldatenrat”⁷. Następnie tego samego dnia Piłsudski przejął od Rady Regencyjnej, której członkiem był wspomniany książę Zdzisław Lubomirski, najwyższą władzę wojskową na terenie utworzonego przez cesarza Niemiec i Austro-Węgier w 1916 r. Królestwa Polskiego⁸. Wezwał również do siebie rząd lubelski i kazał mu się rozwiązać, co zresztą 12 listopada nastąpiło⁹.

Przytoczenie tych kilku faktów sprzed stu lat, podkreślenie ich dramatycznego poniekąd przebiegu składa się na wspomniane znaczenie symboliczne: przerwanie działań zbrojnych na Zachodzie i oswobodzenie Warszawy zbiegły się właśnie 11 listopada 1918 r., pozwalając na uznanie tego dnia za najbardziej odpowiedni do świętowania odzyskania niepodległości.

Odrywając się jednak od symbolicznego charakteru okoliczności, wiążących się z datą 11 listopada 1918 r., należy uznać, że odzyskanie niepodległości w 1918 r. nie nastąpiło w ciągu jednego dnia, w którym przerwano działania zbrojne i niczego nawet nie proklamowano, a jedynie prowadzono rozmowy i zawarto układ, rozładujący sytuację, która mogła wymknąć się spod kontroli. Odzyskanie niepodległości było bowiem procesem, trwającym kilka lat poprzedzających 11 listopada 1918 r., ale także następujących po tej dacie. Dlatego więc przyjmuje się, że Polska odzyskała wówczas — a może należałoby powiedzieć, że w ogóle w tamtym okresie — niepodległość? Pozwólmy odnieść to pytanie do kilku kwestii.

⁴ P. Łossowski: *Zerwane pęta. Usunięcie okupantów z ziem polskich w listopadzie 1918 roku*. Warszawa 1986, s. 92—99.

⁵ T. Katelbach: *Kamerad Marcinkowski (z przełomowych dni 10 i 11 listopada 1918 r.)*. „Niepodległość” 1938, T. 17, s. 110—116.

⁶ T. Święcicki: *Pierwszy dzień Komendanta w wolnej Polsce. Wspomnienia z dnia 10 listopada 1918 r.* „Naród i Wojsko” 1934, nr 16, s. 2—3; I. Boerner: *Rozbrojenie Niemców w Warszawie. Ze wspomnień łącznikowego oficera Komendanta*. „Naród i Wojsko” 1934, nr 16, s. 3.

⁷ J. Piłsudski: *Pierwsze dni Rzeczypospolitej Polskiej*. W: Idem: *Pisma zbiorowe*. T. 8. Warszawa 1937, s. 106.

⁸ A. Kakowski: *Z niewoli do niepodległości. Pamiętniki*. Kraków 2000, s. 676—678; M. Lubomirska: *Pamiętnik...*, s. 708—709.

⁹ T. Piszczyński: *Odbudowanie Polski 1914—1921. Historia i polityka*. Londyn 1969, s. 147—148; J. Piłsudski: *Pisma zbiorowe*. T. 9. Warszawa 1937, s. 312.

Po pierwsze, odzyskała niepodległość przede wszystkim dlatego, że wszyscy ci, którzy związani byli porozumieniem w sprawie rozbioru Polski, nie zważając na to, że tym, co zapewnia pokój między nimi, i stanowi — jak to określano — ów „Kitt”, łączący ich interesy, była sprawa polska — odeszli od tej ważnej dla nich zasady, co przywiodło ich do wzajemnej wojny, którą wszyscy oni przegrali. Nigdzie też indziej w Europie — chociaż dążono powszechnie do wojny — to jednak jedynie na rozdrapanych przez zaborców ziemiach polskich nie modlono się tak gorąco za Mickiewiczem o wielką wojnę, która miała nastąpić — jak ją rozumiano — właśnie między zaborcami, zmieniając cały ciężący nad Polską i Polakami układ. Ale mało było tych, którzy na jej początku w 1914 r. wierzyliby, że przyniesie ona niepodległość. Tak więc klęska w 1918 r. mocarstw, tych właśnie, które dokonały likwidacji dawnej Rzeczypospolitej i przez długie lata pilnowały, by nie doszło do jej odrodzenia, z punktu widzenia warunków odzyskania niepodległości w 1918 r. ostatecznie była czymś najważniejszym, niejako nieodzownym.

Po drugie, Polska stała się niepodległa, ponieważ Polacy wzięli udział w tej wojnie, ale nie dlatego, że zmobilizowano ich do armii zaborczych prawie dwa i pół miliona żołnierzy¹⁰, którzy często później walczyli przeciwko sobie, ale ważne było to ze względu na własny czyn zbrojny. Podjęty wprawdzie już na samym początku Wielkiej Wojny, mający w skali wszystkich wydarzeń zbrojnych wymiar ledwie symboliczny (przez wszystkie polskie formacje zbrojne walczące w tej wojnie przewinęło się tylko ponad 60 tysięcy żołnierzy, przy czym niejednokrotnie byli to ciągle ci sami ludzie), był to jednak udział samodzielny, będący własną inicjatywą i nawiązujący do polskiej idei niepodległościowej. Czyn zbrojny, zwłaszcza formacji legionowych, albowiem były one najwcześniejsze, mimo całego szumu związanego z ich wystąpieniem, próbą utworzenia nawet rządu na terenie Królestwa Polskiego w sierpniu 1914 r., w luce między walczącymi wojskami (co tak naprawdę było mistyfikacją¹¹), nie okazały się jednak — trawestując znane pojęcie Johna Reeda, dotyczące rewolucji 1917 r. — dziesięcioma dniami¹², które wstrząsnęły światem. Pomyłono się w rachubach. Nikt legionistów w Królestwie Polskim, dokąd wkroczyli 6 sierpnia 1914 r., nie witał. Ludzie natomiast chowali się w większości przed żołnierzami z białymi orzełkami na maciejówkach, bojąc się, że kiedy przyjdą „nasi”, za których uważano Kozaków, mogłyby ich spotkać represje¹³. Z Królestwa trzeba było więc wycofać się „z podkulonym ogonem”. I gdyby nie silna

¹⁰ S. Dąbrowski: *Walka o rekruta polskiego pod okupacją*. Warszawa 1922, s. 43—48, 124—136, 191—201, 329—338.

¹¹ A. Kakowski: *Z niewoli...*, s. 216—217; W. Baranowski: *Rozmowy z Piłsudskim (od 1916—1931 r.)*. „Niepodległość” 1938, T. 18, z. 1(48), s. 33—34.

¹² J. Reed: *Dziesięć dni, które wstrząsnęły światem*. [Przeł. A. Dobrot]. Warszawa 1956.

¹³ M. Sokolnicki: *Rok czternasty*. Londyn 1961, s. 192—196, 208—218, *passim*; I. Dąbrowski: *Pamiętniki...*, s. 171—189.

protekcja pewnych polityków galicyjskich, ruch zbrojny — gdyż za samowolne wystąpienie groził legionistom, a zwłaszcza ich wodzowi Józefowi Piłsudskiemu sąd polowy — zostałyby przekreślony u samego zarania¹⁴. Formacja jednak przetrwała, a nawet została rozwinięta. Udział, aczkolwiek w skali zmagania na frontach był liczbowo niewielki, ale za to zauważalny, przede wszystkim robił wrażenie. Wszędzie bowiem tam, gdzie pojawiali się legionieści, dawali przykłady organizacji i waleczności, ratując niejednokrotnie odcinki frontu od załamania czy klęski: Mołotków, Łowczówek, Rokitna, a nade wszystko Kostiuchnowka na Wołyniu w lipcu 1916 r., kiedy spostrzegli i docenili te działania zwłaszcza Niemcy. To właśnie wówczas zachwycony legionistami generalny kwatermistrz armii niemieckiej, niezwykle wpływowy generał Erich Ludendorff, podjął decyzję, przyczyniając się do utworzenia Królestwa Polskiego w akcie 5 listopada 1916 r.¹⁵ (choć u źródeł tego działania leżało głównie pełne wyrachowanie zainteresowanie pozyskaniem rekrutów polskich do borykających się z brakami wojsk państw centralnych¹⁶). Armii polskiej jednak nie zdołano utworzyć. Doszło natomiast do kryzysu dotychczasowych formacji legionowych, które w zmieniającej się wojennej koniunkturze sprzeciwiły się dowództwu wojskowemu Niemiec. Popularne już wśród narodu legiony zostały rozwiązane, część z ich uczestników internowano, część pozostała w Królestwie u boku Niemiec, część u boku Austro-Węgier (tylko do lutego 1918 r.), sporo z dawnych legionistów zeszło na rozkaz dowództwa do podziemia¹⁷. Miejsce zlikwidowanych legionów zajęły inne formacje, tym razem nie tylko po stronie państw centralnych, ale także w Rosji i we Francji. Ten jednak udział miał już większy międzynarodowy rezonans, a ponadto formacje te powstawały u boku tych, którzy zwyciężali, a więc z punktu wyboru — po bardziej trafnej stronie, co okazało się nie bez znaczenia wtedy, kiedy podejmowano polityczne decyzje.

¹⁴ M. Bobrzyński: *Wskrzeszenie państwa polskiego. Szkic historyczny*. Kraków 1920, s. 25—31; M. Seyda: *Polska na przełomie dziejów. Fakty i dokumenty*. T. 1: *Od wybuchu wojny do zbrojnego wystąpienia Stanów Zjednoczonych*. Poznań 1927, s. 204—215.

¹⁵ E. Ludendorff: *Meine Kriegserinnerungen 1914—1918*. Berlin 1919, s. 314—318; M. Sokolnicki: *Polska w pamiętnikach Wielkiej Wojny 1914—1918*. Warszawa 1925, s. 578; J. Pajewski: „Mitteleuropa”. *Studia z dziejów imperializmu niemieckiego w dobie pierwszej wojny światowej*. Poznań 1959, s. 189—190; T. Piszczkowski: *Odbudowanie Polski...*, s. 44.

¹⁶ Na fakt ten zwrócić uwagę Szefer Sztabu Generalnego generał Erich von Falkenhayn, który już w styczniu 1916 r. wskazał na potencjalne źródło pozyskania rekruta mieszkańców okupowanego Królestwa Polskiego. Zob. W. Conze: *Polnische Nation und deutsche Politik im Ersten Weltkrieg*. Köln 1958, s. 145—146, 177—182; F. Fischer: *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegsziel des kaiserlichen Deutschland 1914/1918*. Düsseldorf 1964, s. 294, 302; S. Dąbrowski: *Walka o rekruta polskiego...*, s. 43—48, 106—156, 191—201, 329—338; J. Stachiewicz: *Niemieckie plany organizacji wojska polskiego w czasie wojny światowej*. „Niepodległość” 1929, T. 1, z. 1, s. 12—29.

¹⁷ S. Dzierzbicki: *Pamiętnik z lat wojny 1915—1918*. Warszawa 1983, s. 230—235.

Po trzecie, Polska stała się niepodległa dlatego, że Polacy okazali się dojrzałi i potrafili wykorzystać dziejowy moment, który nadarzył się w politycznej próżni, jaka powstała w drugiej połowie 1918 r. Społeczeństwo polskie podzielone między trzy państwa biorące udział w wojnie przeżywało różne nastroje, miało swoje sympatie, rachuby i kalkulacje¹⁸. Identyfikowano się, co było przecież jakimś niewyobrażalnym, jak należy wierzyć naszemu dzisiejszemu poczuciu, dramatem, z zaborcami, jako swoimi, zwłaszcza w pierwszych latach wojny. Przez ziemie polskie natomiast przetaczały się fronty, ginęli ludzie, dochodziło do zniszczeń, wielu z naszych rodaków całymi rodzinami zostało wywiezionych w głąb Rosji, innych wywożono na przymusowe roboty, zwłaszcza do Niemiec. Cierpiano głód i niedostatek. Zmieniały się okupacyjne władze. Wielu z wcielonych do obcych armii rozsypanych było ciągle po różnych częściach Europy i Azji. Wojna i jej potrzeby wymuszały jednak na stronach konfliktu, zwłaszcza dawnych zaborcach, podejmowanie pewnych decyzji. Okazało się również, że Polska i Polacy stawali się dla wszystkich problemem, z którego rozwiązaniem, a właściwie potrzebą rozwiązania, należało się poważnie liczyć. Deklaracje polityczne Francji, Anglii czy Włoch, a więc głównych zachodnich adwersarzy państw centralnych, w pierwszych latach wojny uznawały problem Polski i Polaków za wewnętrzną sprawę Rosji¹⁹. Kiedy jednak spełzły na niczym mrzonki zdobycia w 1914 r. przez Rosjan Berlina i Wiednia, a tym samym objęcia „dobroduszną”, carską władzę wszystkich Polaków²⁰, a latem 1915 r. trzeba było definitywnie, mimo pogroźek o powrocie rzuconych na odjezdnym, ewakuować się z Królestwa Polskiego i zajętych w 1914 r. terenów Galicji²¹ — rola Rosji i jej polskich koncepcji wyraźnie upadła. W ich miejsce, chociaż od początku w sprawie polskiej obecni byli Austriacy, pojawili się Niemcy. To dzięki głównie działaniom armii niemieckiej wygoniono Rosjan z Królestwa — ale także z Litwy, Kurlandii, dużej części Białorusi, na których sporo było Polaków (wszak była to stara Rzeczypospolita) — które objęto wojskową okupacją i cywilnym zarządem²². Na tle trudności związanych z administrowaniem okupowanymi obszarami, które zresztą niemiłosiernie eksploatowano na potrzeby wojennej gospodarki, zaczęły pojawiać się różne, jak to zwykle bywa

¹⁸ M. Bobrzyński: *Wskreszenie państwa...*, s. 32—60; I. Daszyński: *Pamiętniki...*, s. 190—191.

¹⁹ M. Seyda: *Polska na przełomie dziejów. Fakty i dokumenty*. T. 1..., *passim*; Idem: *Polska na przełomie dziejów. Fakty i dokumenty*. T. 2: *Od zbrojnego wystąpienia Stanów Zjednoczonych do końca wojny*. Poznań 1931, *passim*.

²⁰ Idem: *Polska na przełomie dziejów. Fakty i dokumenty*. T. 1..., s. 118—165; L. Palèologue: *La Russie des Tsars pendant la Grand Guerre, Chapitre Premier*. Paris 1922, s. 199—204.

²¹ M. Lubomirska: *Pamiętnik...*, s. 198 i nast.

²² A. Stempin: *Próba „moralnego podboju” Polski przez Cesarstwo Niemieckie w latach I wojny światowej*. Warszawa 2013, s. 133—139; J. Lewandowski: *Królestwo Polskie pod okupacją austriacką 1914—1918*. Warszawa 1980, s. 41—68. W. von Kries: *Deutsche Staatsverwaltung in Russisch-Polen*. „Preussische Jahrbücher” 1933, Bd. 233, H. 2, s. 130—158.

u Niemców — pragmatyczne i dobre dla nich, ale niekoniecznie dla innych, pomysły zagospodarowania zajętej na wschodzie przestrzeni²³. Miotając się od koncepcji aneksji²⁴, czy też tworzenia z ziem polskich wałów obronnych dla Rzeszy²⁵, kupczenia ziemią polskimi z Rosją w zamian za separatystyczny pokój na wschodzie²⁶, przez idee przekształceń tych terenów w jakieś pośrednie formy powiązań z Rzeszą²⁷ czy też z Austro-Węgrami²⁸, dotarto na koniec do koncepcji wciągnięcia Polaków we własną grę, której wyrazem miało być utworzenie państwa polskiego²⁹. Rachując korzyści, zanim dobrze policzono rezultaty, licząc na poparcie Polaków, utworzono na terenach dawnej prowincji rosyjskiej Królestwo Polskie państwo o tej samej nazwie, co nastąpiło aktem cesarza niemieckiego Wilhelma i austro-węgierskiego Franciszka Józefa z 5 listopada 1916 r.³⁰. Działania Niemców w latach 1917—1918 na ziemiach polskich wzbudzały nieufność i opór. Dochodziło do sporów i kłótni, które póki co Niemcy tłumili mocą swojej okupacyjnej władzy. Polacy nie dali się wciągnąć w polityczne pomysły Niemców, nie dali się „moralnie” ujarzmić³¹. Korzystali z okazji i budowali instytucje polityczne oraz organy nowego państwa, ale zachowywali

²³ Od przyjmowania Królestwa Polskiego jako powiązanej z Niemcami strefy gospodarczej, rezerwuaru siły roboczej, miejsca zbytu towarów niemieckich, terenu kolonizacji niemieckiej (J. Pajewski: „*Mitteleuropa*”..., s. 50—71, 81—110; L. Grosfeld: *Polityka państw centralnych wobec sprawy polskiej w latach pierwszej wojny światowej*. Warszawa 1962, s. 38—44, 47—54; F. Fischer: *Griff nach der Weltmacht*..., s. 201—204, 346—349), jego podziału na terytoria włączone bezpośrednio i bezwarunkowo do Niemiec bądź terytorium włączone do Rzeszy, z ustanowieniem pewnego ograniczonego samorządu, aż po koncepcję stworzenia z Królestwa Polskiego terytorium posiadającego pewne formy autonomii politycznej.

²⁴ F. Fischer: *Griff nach der Weltmacht*..., s. 248—250, 294—298, 346—349.

²⁵ E. Ludendorff: *Meine Kriegserinnerungen*..., s. 314; S. A s k e n a z y: *Uwagi*. Warszawa 1924, s. 254, 443, 467; J. Pajewski: „*Mitteleuropa*”..., s. 57, 66, 196—197; A. Owsieńska: *Plany aneksyjne niemieckiego sztabu głównego wobec Polski 1914—1918*. „Roczniki Historyczne” 1949, R. 18, s. 278—318; I. Geiss: *Die Polnische Grenzstreifen 1914—1918. Ein Beitrag zur deutsche Kriegszielpolitik im Ersten Weltkrieg*. Lübeck 1960, s. 13—107; J. Knebel: *Rząd pruski wobec sprawy polskiej w latach 1914—1918*. Poznań 1963, s. 12—13, 32—51.

²⁶ J. Pajewski: „*Mitteleuropa*”..., s. 44, 46, 72—73, 200; F. Fischer: *Griff nach der Weltmacht*..., s. 237—246, 286—291.

²⁷ J. Pajewski: „*Mitteleuropa*”..., s. 102—103; F. Fischer: *Griff nach der Weltmacht*..., s. 255—257, 297—303.

²⁸ D. Szymczak: *Między Habsburgami a Hohenzollernami. Rywalizacja niemiecko-austro-węgierska w okresie I wojny światowej a odbudowa państwa polskiego*. Kraków 2009, s. 112—176, 293 i nast.; F. Fischer: *Griff nach der Weltmacht*..., s. 250—261.

²⁹ F. Fischer: *Griff nach der Weltmacht*..., s. 305—310; S. Askenazy: *Uwagi*..., s. 254—273; M. Seyda: *Polska na przełomie dziejów. Fakty i dokumenty*. T. 1..., s. 329—350; M. Bobrzyński: *Wskreszenie państwa*..., s. 110—114; P. Mikietyński: *Niemiecka droga ku Mitteleuropie. Polityka II Rzeszy wobec Królestwa Polskiego (1914—1916)*. Kraków 2009, s. 164 i nast.

³⁰ D. Makilla: *Moc prawna akt 5 listopada 1916 roku*. „Przegląd Sejmowy” 2017, nr 1, s. 59—77.

³¹ A. Stempin: *Próba „moralnego podboju” Polski*..., *passim*.

dystans. Nawet do armii polskiej tworzonej przez Niemców był słaby nabór. Niemcy, liczący na liczny napływ ochotników, ze zdumieniem spostrzegli, że w ciągu dwóch tygodni po deklaracji z 5 listopada 1916 r. do wojska wstąpiło nie więcej niż kilkaset osób³². W tym czasie doszło także do starć na tle pokoju brzeskiego z 9 lutego 1918 r., w którym przehandlowano Chełmszczyznę popieranemu przez okupantów państwu ukraińskiemu³³. Gwałtownych protestów Polaków Niemcy nie odważyli się jednak stłumić siłą³⁴. Wprawdzie jeszcze we wrześniu 1918 r. w liście do Rady Regencyjnej generał gubernator warszawski Hans von Beseler wskazał, że władze państw centralnych uznały pod względem prawno-międzynarodowym niezawisłość Polski, były to już jednak gesty i decyzje spóźnione³⁵. Rozwój sytuacji w 1918 r. przynosił oczywiste bankructwo oszczędnej w deklaracje, a jeszcze bardziej w czyny wyrachowanej *Polenpolitik* Niemiec względem Królestwa Polskiego i jego społeczeństwa³⁶. Z tego też powodu, jak wówczas trafnie określił tę sytuację austro-węgierski minister spraw zagranicznych Istvan Burian: Polacy wyciągnęli logiczny wniosek ze zmiennych okoliczności i proklamowali swoją absolutną niezależność³⁷. 7 października 1918 r. stojąca na czele Królestwa Polskiego Rada Regencyjna, deklarując swoją niezależność od okupantów, wydała orędzie do narodu, wskazując jako cel odzyskanie niepodległości i zjednoczenie wszystkich ziem polskich z dostępem do morza³⁸. 12 października 1918 r. Rada Regencyjna wydanym przez siebie dekretem przejęła zwierzchnictwo nad Polską Siłą Zbrojną, do tej pory sprawowane przez von Beselera³⁹. Jednocześnie zdymisjonowano 3 listopada 1918 r. ostatni, powołany przez siebie rząd Józefa Świeżyńskiego⁴⁰. Od 10 listopada 1918 r. zaczęto rozbrajać oddziały niemieckie. Tego samego dnia powrócił do

³² W. Basler: *Deutschlands Annexionspolitik in Polen und Balticum 1914—1918*. Berlin 1962, s. 166.

³³ M. Hoffmann: *Der Krieg der versäumten Gelegenheiten*. Berlin 1926, s. 141—161; O. Czernin: *Im Weltkriege*. Berlin 1919, s. 334—347; K. Helfferich: *Der Weltkrieg*. Bd. 3. Berlin 1919, s. 247—297; E. Ludendorff: *Meine Kriegserinnerungen...*, s. 447—449, 502—504.

³⁴ T. Katelbach: *Z walk akademików warszawskich z okupantami niemieckimi (1917/1918)*. „Niepodległość” 1938, T. 18, z. 1, s. 91—103.

³⁵ A. Kakowski: *Z niewoli...*, s. 625—626.

³⁶ D. Makiła: *Nietrafiony projekt? Skutki prawno-polityczne aktu 5 listopada 1916 r.* „Miscellanea Historico-Archivistica” 2017, T. 24, s. 103—114.

³⁷ *Austria in Dissolution. Being the personal recollections of Stephan, Ct Burian*. Transl. B. Lunn. London 1925, s. 357.

³⁸ Orędzie Rady Regencyjnej z 7 października 1918 r. „Dziennik Praw Królestwa Polskiego ex 1918”, Nr 12, poz. 23. Zob. także: K.W. Kumaniecki: *Odbudowa państwowości polskiej. Najważniejsze dokumenty. 1912—styczeń 1924*. Warszawa 1924, L. 68, s. 122.

³⁹ Orędzie Rady Regencyjnej z 12 października 1918 r. „Dziennik Praw Królestwa Polskiego ex 1918” 1918, nr 12, poz. 24; K.W. Kumaniecki: *Odbudowa państwowości polskiej...*, L. 69, s. 123.

⁴⁰ K.W. Kumaniecki: *Odbudowa państwowości polskiej...*, L. 73, s. 129; A. Kakowski: *Z niewoli...*, s. 660—664.

Warszawy Józef Piłsudski. 11 listopada 1918 r. Rada Regencyjna przekazała mu pełnię władzy wojskowej⁴¹, zaś 14 listopada 1918 r. przekazała formalnie swoje uprawnienia. Piłsudski określił siebie jako Tymczasowego Naczelnika Państwa⁴². W efekcie doszło do samorozwiązania Rady Regencyjnej i zastąpienia na terenie Królestwa Polskiego formalnej monarchicznej formy rządu rzeczywistą formą republikańską. Rozpoczął się proces budowy niepodległego państwa⁴³.

Po czwarte, Polska stała się niepodległa dlatego, że w krótkim czasie potrafiąco zbudować silną i dobrze wyszkoloną armię. Do dzisiaj jest to uważane za absolutny fenomen, bo czynnik ludzki, który w tworzeniu wojska jest tak istotny, składał się z trzech różnych elementów, które potrafiąco połączyć w jedno. Jeszcze w ciągu 1918 r. wielu z nich stało naprzeciwko siebie, ale z chwilą kiedy rozpadły się obce armie, tysiące oficerów, generałów, podoficerów, zasilonych czynnikiem legionowym, wspartych poborem znalazło się w szeregach jednej polskiej armii. W końcu 1918 r. było ich już około 100 000 tysięcy, by w 1920 r. sięgnąć ponad 1,5 miliona żołnierzy. Było to o połowę więcej niż to, ile zamierzano w 1916 r. wyciągnąć z Królestwa Polskiego Niemcom. Wtedy, kiedy kończono okres scalania Polski, w 1922 r. polska armia była trzecią co do wielkości w Europie. Pokazała zresztą, że w okresie 1918—1922 potrafiła stawić czoła trudnym wyzwaniom. Bez jej udziału deklaracja niepodległości zostałyby w tych latach definitywnie przekreślona.

Po piąte, Polska była dlatego niepodległa, że już w czasie wojny zaczęto budować zręby polskiej państwowości. Korzystając z powstania (za sprawą aktu z 5 listopada 1916 r.) Królestwa Polskiego, przystąpiono do tworzenia instytucji państwowych, powołano rząd⁴⁴, utworzono polską administrację centralną i lokalną⁴⁵,

⁴¹ „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1918, nr 17, poz. 38; A. Kakowski: *Z niewoli...*, s. 681—683; M. Lubomirska: *Pamiętnik...*, s. 708—709.

⁴² „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1918, nr 17, poz. 39; A. Kakowski: *Z niewoli...*, s. 680—683; M. Lubomirska: *Pamiętnik...*, s. 713—717; J. Bardach: *Polonia Restituta*. „Państwo i Prawo” 1970, z. 11, s. 10—12.

⁴³ Dekret o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej z 22 listopada 1918 r. „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1918, nr 17, poz. 41.

⁴⁴ Na jego czele stanął Jan Kucharzewski. Rząd ten ustąpił 27 lutego 1918 r. w proteście przeciwko traktatowi brzeskiemu. 5 kwietnia 1918 r. powołany został rząd Jana Kantego Steczkowskiego, który odwołany został 23 października 1918 r. Tego samego dnia powołany został trzeci rząd, na którego czele stanął Józef Świeżyński. J. Pajewski: *Odbudowa państwa polskiego 1914—1918*. Poznań 2005, s. 190—193, 234—236, 246—251.

⁴⁵ Ordynacja miejska dla obszarów Polski rosyjskiej podlegających niemieckiej administracji, obowiązująca od 1 lipca 1915 r., podpisana przez generała Paula von Hindenburga, naczelnego wodza armii niemieckiej na Wschodzie. Samorząd miejski („Dziennik Rozporządzeń dla Generał-Gubernatorstwa Warszawskiego” 9.05.1916, nr 32, poz. 86), samorząd powiatowy ordynacją z 22 stycznia 1916 r. („Dziennik Rozporządzeń dla Generał-Gubernatorstwa Warszawskiego”, 28.01.1916, poz. 20) oraz Ordynacja wyborcza dla sejmików powiatowych („Dziennik Rozporządzeń dla Generał-Gubernatorstwa Warszawskiego” z listopada 1916 r., nr 51, poz. 175). Samorząd powiatowy w GGL został określony Rozporządzeniem generalnego guber-

sądownictwo⁴⁶, szkolnictwo⁴⁷, siły zbrojne⁴⁸ i porządkowe, stworzono załazek służb dyplomatycznych. W 1918 r. utworzono Radę Stanu, polski protoparlament⁴⁹. Organ stojący na czele tego tworu państwowego — Rada Regencyjna, zaczął podejmować coraz bardziej samodzielne działania. Ustanawiał własny porządek prawny⁵⁰, coraz silniej tworzył polskie instytucje państwowe. To był kapitał, z którym wkroczo do niepodległości. Wprawdzie zasięg oddziaływania powstałych wówczas instytucji był wąski, ograniczony do terytorium Królestwa Polskiego, to jednak posłużyły one jako zorganizowany zespół do budowy państwa polskiego powstałego w drodze samostanowienia w 1918 r. Nie trzeba było na gwałt tworzyć nowych, a jedynie rozszerzać działanie już istniejących na kolejne terytoria, względnie dokonać przekształceń przez nadanie pewnym instytucjom nowego charakteru.

Po szóste, Polska była dlatego niepodległa, że u samego jej początku na czele władz nowo powstałego państwa stanął charyzmatyczny przywódca, jakim był Józef Piłsudski. Doświadczony konspirator, wybitny samouk wojskowy, jeszcze w czasach I wojny światowej urósł do rangi symbolu walki o niepodległość. Potrafił robić zwroty polityczne, wytyczać kierunki, ale także przyciągać, chociaż i odstręczać od siebie. Jednocześnie skłaniał do posłuchu. Potrafił pociągnąć za sobą i chociaż niejednokrotnie bywał grubiański i nieszablony w swoich wypowiedziach i działaniach, miał jednak zmysł przywódczy. Swoim osobistym przykładem świadczył, że niepodległość trzeba sobie też wywalczyć i tego oczekiwał od narodu.

Po siódme, Polska była dlatego niepodległa, że na konferencji pokojowej w Wersalu, rozpoczętej już 18 stycznia 1919 r., Polskę wymieniono w akcie

natora lubelskiego z 17 września 1917 r. („Dziennik rozporządzeń c. i k. Zarządu Wojskowego w Polsce” 29.09.1917 r.). K. Sienkiewicz: *Samorząd powiatowy w General-Gubernatorstwie Warszawskim*. Lublin 1918; A. Stempin: *Próba „moralnego podboju”...*, s. 169.

⁴⁶ „Dziennik Rozporządzeń dla Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego” 19.08.1917, nr 84, poz. 351—353.

⁴⁷ 1 września 1917 r. nastąpiło przejście przez stronę polską szkolnictwa. A. Stempin: *Próba „moralnego podboju”...*, s. 180—218, 285—327; K. Konarski: *Dzieje szkolnictwa w b. Królestwie Kongresowym 1915—1918*. Kraków 1923.

⁴⁸ Orędzie Rady Regencyjnej z 12 października 1918 roku. „Dziennik Praw Królestwa Polskiego” 29.10.1918, nr 13, poz. 26; K.W. Kumaniecki: *Odbudowa państwowości polskiej...*, L. 69, s. 123.

⁴⁹ „Dziennik Praw Królestwa Polskiego” 6.02.1918, nr 2, poz. 2. A. Ajnenkiel: *Spór o model polskiego parlamentaryzmu do roku 1926*. Warszawa 1972, s. 120—139; D. Makiła: *The Forgotten Proto-parliament: The Kingdom Poland's Council of State in 1918 and its Activity during the First World War*. „Studia Universitatis Sibiniensis”. *Series Historica* 1915, T. 12, s. 179—188.

⁵⁰ D. Makiła: *Prawnoustrojowa i polityczna pozycja Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego w latach 1917—1918*. W: *Przystanek w drodze do Niepodległości. Działalność Rady Regencyjnej w latach 1917—1918*. Red. J. Gaul, D. Makiła, W. Morawski. Warszawa 2018, s. 7—15.

końcowym z 28 czerwca 1919 r. jako mocarstwo zwycięskie. Sprawa polska, którą mozolnie, ale uparcie podnosił przebywający na Zachodzie od 1915 r. Roman Dmowski i jego współpracownicy, wreszcie nabrała znaczenia. 4 czerwca 1917 r. powołano polską armię na Zachodzie. Za oficjalną reprezentację interesów polskich został uznany przez wszystkie mocarstwa utworzony w Lozannie 15 sierpnia 1917 r. Komitet Narodowy Polski, na którego czele stanął Roman Dmowski⁵¹. Problem polski umiędzynarodowili niewątpliwie Niemcy i Austriacy, ustanawiając aktem 5 listopada 1916 r. Królestwo Polskie. Jednak kształt sprawie polskiej na Zachodzie, a więc tam, gdzie miano decydować o przyszłych losach świata, dał prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki Thomas Woodrow Wilson, osobisty przyjaciel Józefa Ignacego Paderewskiego. W 13 punkcie swojej słynnej deklaracji z 8 stycznia 1918 r. ogłosił, że ma powstać niepodległe państwo polskie⁵². I tym sprawę rozstrzygnął. Po tej deklaracji dla wszystkich, którzy musieli się liczyć z potencjałem Ameryki, gdyż bez niego nie pokonaliby Niemiec i Austro-Węgier, pozostało już tylko przygotowanie szczegółów. Konferencja wersalska potwierdziła, że zostaliśmy włączeni do społeczności międzynarodowej. Na czas jej obrad potrafiiono stworzyć jedność działań mających władzę w Polsce z tymi, których uznawano na zachodzie. Zaważyło to niewątpliwie na rezultatach konferencji. Prawdą jest, że w Wersalu zawarto pokój, o którym mówiono, iż otwierał drogę do nowej wojny. Dla nas było to rozwiązanie może nie optymalne, ale doraźnie nie najgorsze. Pozwalało państwu polskiemu zaistnieć, a nade wszystko pozwolono okrzepnąć idei jego istnienia.

Po ósme, Polska była dlatego niepodległa, że rozbito w 1920 r. bolszewicką nawałę, która, zatrzymana na przedpolu Warszawy, została odepchnięta z powrotem. Obroniono niepodległość, a jednocześnie zahamowano wewnętrzną rewoltę, z której skutkami Druga Rzeczypospolita musiała się jednak zmagać przez cały okres swojego pokojowego istnienia do 1939 r.

Po dziewiąte, dlatego niepodległa, że często po długich walkach, tworząc fakty dokonane, ale i godząc się także z międzynarodowymi rozstrzygnięciami, których nie byłoby jednak, gdybyśmy nie udowodnili swoich racji i aspiracji (zwłaszcza w stosunku do Niemiec), ustalono wreszcie granice. Nigdzie indziej w Europie nie trwało to tak długo, bo aż cztery lata. Nikt inny w Europie nie musiał swojego państwa sklecać z trzech różnych części. Nikt inny w Europie nie musiał toczyć o granice licznych walk, kampanii i wojen aż z sześcioma przeciwnikami: w latach 1918—1919 z Ukraińcami o Lwów i Ruś, w 1919 r. z Czechami o Śląsk Cieszyński, w 1919 r. z Litwinami o Suwalszczyznę, w 1919 r.

⁵¹ T. Komarnicki: *Rebirth of the Polish Republic. A Study in the Diplomatic History of Europe 1914—1920*. Melbourne 1957, s. 275 i nast.; M. Seyda: *Polska na przełomie dziejów. Fakty i dokumenty*. T. 1..., s. 159 i nast.

⁵² T. Komarnicki: *Rebirth of the Polish...*, s. 200—208; M. Seyda: *Polska na przełomie dziejów. Fakty i dokumenty*. T. 1..., s. 270 i nast.

z Łemkami o integralność państwa. Z Niemcami ścierano się aż trzykrotnie: w latach 1918—1919 o Wielkopolskę, w latach 1919—1921 o Górny Śląsk, a w 1920 r. przy zajmowaniu Pomorza i Działdowszczyzny. Z Rosją bolszewicką zmagano się w latach 1919—1921 o wschodnią granicę. Proces zamykania granic zakończono przyłączeniem Litwy Środkowej z Wilnem w kwietniu 1922 r. To pokazuje rozmach, ale też skalę i ogrom zadań, które wykonano.

Po dziesiąte, Polska była dlatego niepodległa, że potrafiąco stworzyć konstytucyjny porządek państwa. Pomimo trwających walk toczyły się przecież prace organizacyjne, mające doprowadzić do przekształcenia państwa o niejasnym, doraźnym kształcie, jak było to pod koniec 1918 r., w konstytucyjną republikę. Odbyły się wybory do Sejmu Ustawodawczego, a następnie zwołano Sejm, uchwalono 17 marca 1921 r. konstytucję. Wprowadzono nowoczesne, obowiązujące w wielu kwestiach do dzisiaj ustawodawstwo społeczne, włączono w bieg życia politycznego kobiety, nadając im prawa wyborcze. Wytoczono do 1922 r. pierwsze plany budowy Polski z wielkim rozmachem (planu zagospodarowania wybrzeża, budowy linii kolejowych i przemysłu); rozpoczęto reformę rolną.

Po tych wywodach, po których odnieść można byłoby wrażenie, że lata 1914—1922 były pasmem samych sukcesów, z których podniesione zostały tylko te najbardziej wymowne, trzeba wspomnieć, że nie brakowało również porażek. Na kształt granic wpłynęły przegrane plebiscyty na Warmii, Mazurach, Powiślu, a także na Górnym Śląsku. Zdobyto, bo tak należy to nazwać, i nie trzeba tego ukrywać, że głównie dzięki udziałowi miejscowej ludności, ale przecież nie cały Górny Śląsk, gdyż z części trzeba było ustąpić. Z trudem ledwie odbito Czechom część zawłaszczoną przez nich bezprawnie aż poza Ustroń Śląska Cieszyńskiego, który wbrew wcześniejszym podziałom, ale również wbrew zapowiedziom włączenia przedstawicieli tej ziemi do Sejmu Ustawodawczego, w trakcie ciężkich walk na wschodzie z Ukraińcami w 1919 r., Czesi zajęli, siłą zadając Polsce cios w plecy, a w 1920 r. wyduszono na Polsce, gdy bolszewicy stali pod Warszawą, na konferencji w Spa uznanie tego faktu. Nie uzyskano Gdańska, a więc wkraczano w nowy byt bez morskiego portu. Miano na karku pomorski „Korridor”, o którym wiadano, że Niemcy nie będą się chcieli z tym pogodzić i będą szukali rewanzu, a to groziło wojną. Na granicach brakowało przyjaciół, poza Rumunią, z którą ułożono sobie od samego początku w miarę dobre stosunki. Nikt nas nie lubił. Byliśmy w przestrzeni, którą najlepiej by rozparcelowano, do czego chętnych nie brakowało: od Litwy przez Związek Sowiecki, Czechosłowację, a zwłaszcza Niemcy, nie zapominając o ciągle gotowych do wykrojenia sobie czegoś własnego z Rzeczypospolitej Ukraińców. Nikt też specjalnie w nas nie wierzył. Skazą, a tym samym w zasadzie porażką Rzeczypospolitej, był jej wielonarodowy skład. Polaków było wówczas ponad 60%. Pozostali byli wrogo do państwa polskiego usposobieni, gotowi do jego przewrócenia (Niemcy, Ukraińcy, Litwini), a przynajmniej wyraźnie mu niechętni (Żydzi). Narzucono Polsce postanowienia małego traktatu wersalskiego

z 1919 r. Zaczynano w wielkiej biedzie, w zrujnowanym wojnami kraju. Docho-
dziło do politycznych kryzysów, jak choćby zabójstwo pierwszego prezydenta
Rzeczypospolitej — Gabriela Narutowicza, 16 grudnia 1922 r. Ale w 1922 r.
po długim, trwającym bez mała osiem lat procesie można było uznać, że nie-
podległość Polski i Polaków doszła jednak do skutku.

Bibliografia

Źródła

- Dekret o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej z 22 listopada 1918 r.
„Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1918, nr 17, poz. 41.
- „Dziennik Rozporządzeń dla Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego”, 19.08.1917,
nr 84, poz. 351—353.
- Kumaniecki K.W.: *Odbudowa państwowości polskiej. Najważniejsze dokumenty.
1912—styczeń 1924*. Warszawa 1924.
- Odezwa Rady Regencyjnej do Naczelnego Dowódcy Wojsk Polskich Józefa Piłsudskie-
go z 14 listopada 1918 r. „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1918, nr 17, poz. 39.
- Odezwa Rady Regencyjnej z 11 listopada 1918 r. „Dziennik Praw Państwa Polskiego”
1918, nr 17, poz. 38.
- Ordynacja miejska 1 lipca 1915 r., podpisana przez generała Paula von Hindenburga,
naczelnego wodza armii niemieckiej na Wschodzie. „Dziennik Rozporządzeń dla
Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego”, 9.05.1916, nr 32, poz. 86.
- Ordynacja samorządu powiatowego z 22 stycznia 1916 r. „Dziennik Rozporządzeń dla
Generał-Gubernatorstwa Warszawskiego”, 28.01.1916, poz. 20.
- Ordynacja wyborcza dla sejmików powiatowych. „Dziennik Rozporządzeń dla Gene-
rał-Gubernatorstwa Warszawskiego” z listopada 1916 r., nr 51, poz. 175.
- Orędzie Rady Regencyjnej z 12 października 1918 r. „Dziennik Praw Królestwa Pol-
skiego ex 1918” 1918, nr 12, poz. 24.
- Orędzie Rady Regencyjnej z 12 października 1918 roku. „Dziennik Praw Królestwa
Polskiego”, 29.10.1918, nr 13, poz. 26.
- Orędzie Rady Regencyjnej z 7 października 1918 r. „Dziennik Praw Królestwa Polskie-
go ex 1918” 1918, nr 12, poz. 23.
- Rozporządzenie generalnego gubernatora lubelskiego z 17 września 1917 r. w sprawie
samorządu powiatowego w Generalnym Gubernatorstwie Lubelskim. „Dziennik
Rozporządzeń c. i k. Zarządu Wojskowego w Polsce”, 29.09.1917, cz. 17.
- Ustawa o Radzie Stanu Królestwa Polskiego. „Dziennik Praw Królestwa Polskiego”,
6.02.1918, nr 2, poz. 2.

Literatura

- Ajnenkiel A.: *Spór o model polskiego parlamentaryzmu do roku 1926*. Warszawa 1972.
- Askenazy S.: *Uwagi*. Warszawa 1924.
- Austria in Dissolution. Being the personal recollections of Stephan, Ct Burián*. Transl. B. Lunn. London 1925.
- Baranowski W.: *Rozmowy z Piłsudskim (od 1916—1931 r.)*. „Niepodległość” 1938, T. 18, z. 1(48).
- Bardach J.: *Polonia Restituta*. „Państwo i Prawo” 1970, z. 11.
- Basler W.: *Deutschlands Annexionspolitik in Polen und Balticum 1914—1918*. Berlin 1962.
- Bobrzyński M.: *Wskreszenie państwa polskiego. Szkic historyczny*. Kraków 1920.
- Boerner I.: *Rozbrojenie Niemców w Warszawie. Ze wspomnień łącznikowego oficera Komendanta*. „Naród i Wojsko” 1934, nr 16.
- Conze W.: *Polnische Nation und deutsche Politik im Ersten Weltkrieg*. Köln 1958.
- Czernin O.: *Im Weltkriege*. Berlin 1919.
- Daszyński I.: *Pamiętniki*. T. 2. Kraków 1926.
- Dąbrowski S.: *Walka o rekruta polskiego pod okupacją*. Warszawa 1922.
- Dzierzbicki S.: *Pamiętnik z lat wojny 1915—1918*. Warszawa 1983.
- Fischer F.: *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegsziel des kaiserlichen Deutschland 1914/1918*. Düsseldorf 1964.
- Geiss I.: *Die Polnische Grenzstreifen 1914—1918. Ein Beitrag zur deutsche Kriegszielpolitik im Ersten Weltkrieg*. Lübeck 1960.
- Grosfeld L.: *Polityka państw centralnych wobec sprawy polskiej w latach pierwszej wojny światowej*. Warszawa 1962.
- Gülpen P. van: *Moje spotkanie z Piłsudskim*. „Niepodległość” 1936, T. 14.
- Helffferich K.: *Der Weltkrieg*. Bd. 3. Berlin 1919.
- Hoffmann M.: *Der Krieg der versäumten Gelegenheiten*. Berlin 1926.
- Hutten-Czapski B.: *Sechzig Jahre Politik und Gesellschaft*. Bd. 2. Berlin 1936.
- Sienkiewicz K.: *Samorząd powiatowy w General-Gubernatorstwie Warszawskim*. Lublin 1918.
- Kakowski A.: *Z niewoli do niepodległości. Pamiętniki*. Kraków 2000.
- Katelbach T.: *Kamerad Marcinkowski (z przełomowych dni 10 i 11 listopada 1918 r.)*. „Niepodległość” 1938, T. 17.
- Katelbach T.: *Z walk akademików warszawskich z okupantami niemieckimi (1917/1918)*. „Niepodległość” 1938, T. 18, z. 1.
- Knebel J.: *Rząd pruski wobec sprawy polskiej w latach 1914—1918*. Poznań 1963.
- Komarnicki T.: *Rebirth of the Polish Republic. A Study in the Diplomatic History of Europe 1914—1920*. Melbourne 1957.
- Konarski K.: *Dzieje szkolnictwa w b. Królestwie Kongresowym 1915—1918*. Kraków 1923.
- Kries W. von: *Deutsche Staatsverwaltung in Russisch-Polen*. „Preussische Jahrbücher” 1933, Bd. 233, H. 2.
- Lewandowski J.: *Królestwo Polskie pod okupacją austriacką 1914—1918*. Warszawa 1980.

- Lipiński W.: *Zwolnienie Józefa Piłsudskiego z Magdeburga według relacji hr. Harry Kesslera*. „Niepodległość” 1938, T. 18, z. 1.
- Lubomirska M.: *Pamiętnik księżnej Marii Zdzisławowej Lubomirskiej 1914—1918*. Do druku przygotował J. Pajewski. Poznań 1997.
- Ludendorff E.: *Meine Kriegserinnerungen 1914—1918*. Berlin 1919.
- Łossowski P.: *Zerwane pęta. Usunięcie okupantów z ziem polskich w listopadzie 1918 roku*. Warszawa 1986.
- Makiła D.: *The Forgotten Proto-parliament: The Kingdom Poland's Council of State in 1918 and its Activity during the First World War*. W: „Studia Universitatis Sibiensis”. *Series Historica*, 1915, T. 12.
- Makiła D.: *Moc prawna akt 5 listopada 1916 roku*. „Przegląd Sejmowy” 2017, nr 1.
- Makiła D.: *Nietrafiony projekt? Skutki prawno-polityczne aktu 5 listopada 1916 r.* „Miscellanea Historico-Archivistica” 2017, T. 24.
- Makiła D.: *Prawnoustrojowa i polityczna pozycja Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego w latach 1917—1918*. W: *Przystanek w drodze do Niepodległości. Działalność Rady Regencyjnej w latach 1917—1918*. Red. J. Gaul, D. Makiła, W. Morawski. Warszawa 2018.
- Mikietyński P.: *Niemiecka droga ku Mitteleuropie. Polityka II Rzeszy wobec Królestwa Polskiego (1914—1916)*. Kraków 2009.
- Owsińska A.: *Plany aneksyjne niemieckiego sztabu głównego wobec Polski 1914—1918*. „Roczniki Historyczne” 1949, R. 18.
- Pajewski J.: „*Mitteleuropa*”. *Studia z dziejów imperializmu niemieckiego w dobie pierwszej wojny światowej*. Poznań 1959.
- Pajewski J.: *Odbudowa państwa polskiego 1914—1918*. Poznań 2005.
- Paléologue L.: *La Russie des Tsars pendant la Grand Guerre, Chapitre Premier*. Paris 1922.
- Piłsudski J.: *Pierwsze dni Rzeczypospolitej Polskiej*. W: *Idem: Pisma zbiorowe*. T. 8. Warszawa 1937.
- Piłsudski J.: *Pisma zbiorowe*. T. 9. Warszawa 1937.
- Piszczkowski T.: *Odbudowanie Polski 1914—1921. Historia i polityka*. Londyn 1969.
- Reed J.: *Dziesięć dni, które wstrząsnęły światem*. [Przeł. A. Dobrot]. Warszawa 1956.
- Seyda M.: *Polska na przełomie dziejów. Fakty i dokumenty*. T. 1: *Od wybuchu wojny do zbrojnego wystąpienia Stanów Zjednoczonych*. Poznań 1927.
- Seyda M.: *Polska na przełomie dziejów. Fakty i dokumenty*. T. 2: *Od zbrojnego wystąpienia Stanów Zjednoczonych do końca wojny*. Poznań 1931.
- Sienkiewicz K.: *Samorząd powiatowy w General-Gubernatorstwie Warszawskim*. Lublin 1918.
- Sokolnicki M.: *Polska w pamiętnikach Wielkiej Wojny 1914—1918*. Warszawa 1925.
- Sokolnicki M.: *Rok czternasty*. Londyn 1961.
- Stachiewicz J.: *Niemieckie plany organizacji wojska polskiego w czasie wojny światowej*. „Niepodległość” 1929, T. 1, z. 1.
- Stempin A.: *Próba „moralnego podboju” Polski przez Cesarstwo Niemieckie w latach I wojny światowej*. Warszawa 2013.
- Szymczak D.: *Między Habsburgami a Hohenzollernami. Rywalizacja niemiecko-austro-węgierska w okresie I wojny światowej a odbudowa państwa polskiego*. Kraków 2009.

Święcicki T.: *Pierwszy dzień Komendanta w wolnej Polsce. Wspomnienia z dnia 10 listopada 1918 r.* „Naród i Wojsko” 1934, nr 16.

Dariusz Makiła

Warum unabhängig? Polen und die Polen in den Jahren 1914—1922 Eine strukturell-rechtliche Skizze

Schlüsselwörter: Polen, die Polen, Wiedererlangung der Unabhängigkeit, Erster Weltkrieg

Zusammenfassung: Der Artikel ist eine strukturell-rechtliche Skizze, die sich mit dem Aspekt der Wiedererlangung der Unabhängigkeit durch Polen im Jahr 1918 befasst. Im Grunde genommen konzentriert er sich jedoch auf die Fragen nach den Ursachen und Gründen, die zur Unabhängigkeit führten bzw. diese ermöglichten. Diese Probleme werden auf den Zeitraum 1914—1922 erstreckt, also vom komplizierten Prozess der nationalen Wiederbelebung während des Ersten Weltkrieges bis zur vollständigen Bildung des polnischen Staates im Jahr 1922.

Dariusz Makiła

Why independent? Poland and Poles 1914—1922 Legal and political sketch

Keywords: Poland, Poles, regaining independence, World War I

Summary: The article is a legal and political sketch connected with the issue of regaining independence by Poland in 1918. In principle, however, it focuses on questions concerning the causes and reasons that led to, or made possible, the recovery of independence, extending these problems to the years 1914—1922, when a complicated process of national revival took place during World War I, up to the moment when the Polish state was fully formed in 1922.

